

UPPSALA
UNIVERSITET

forskning om NR 1/2014 funktionshinder pågår

Design som fungerar för alla

Sid 2

Fördomar beror både på
personlighet och samhället

Sid 4

Mycket att göra inom
kognitiv tillgänglighet

Sid 6

Kommuner går runt lagen

Sid 8

Universell design fungerar för alla

Det finns platser som personer med funktionsnedsättning inte kan ta sig till,

och saker de inte kan göra.

Det borde de som bygger alla möjliga saker tänka på.

Då skulle ingen behöva bli hindrad

när de vill göra något.

Varför ska saker vara designade på ett sätt att de utesluter vissa eller gör dem svårare att använda? Det finns en del designfilosofier som ställt sig den frågan, som Inclusive design och Design för alla. Universell design, eller Universal Design som det heter på engelska, är en tredje sådan designfilosofi. Den har funnits i flera decennier, och spårar sitt ursprung till 60-talet. Den har sina rötter i USA och har först de senaste åren fått fotfäste i Sverige. Nu står Sverige och Lund värd för den andra internationella europeiska konferensen i Universell design, UD2014.

Per-Olof Hedvall är ämnesföreträdare på Certec, Avdelningen för rehabiliterings-

teknik inom Institutionen för designvetenskaper vid Lunds tekniska högskola, och han håller i konferensarrangemanget. Han har arbetat med tillgänglighet länge, och har bland annat varit inblandad i kurser i Universell design.

UNIVERSELL DESIGN, INCLUSIVE DESIGN OCH DESIGN FÖR ALLA

Sverige har det senaste decenniet arbetat med Design för alla, som på flera sätt liknar Universell design.

– I Europa har man arbetat med Design för alla och Inclusive design. Universell design har varit vanligare i Asien och Nord-

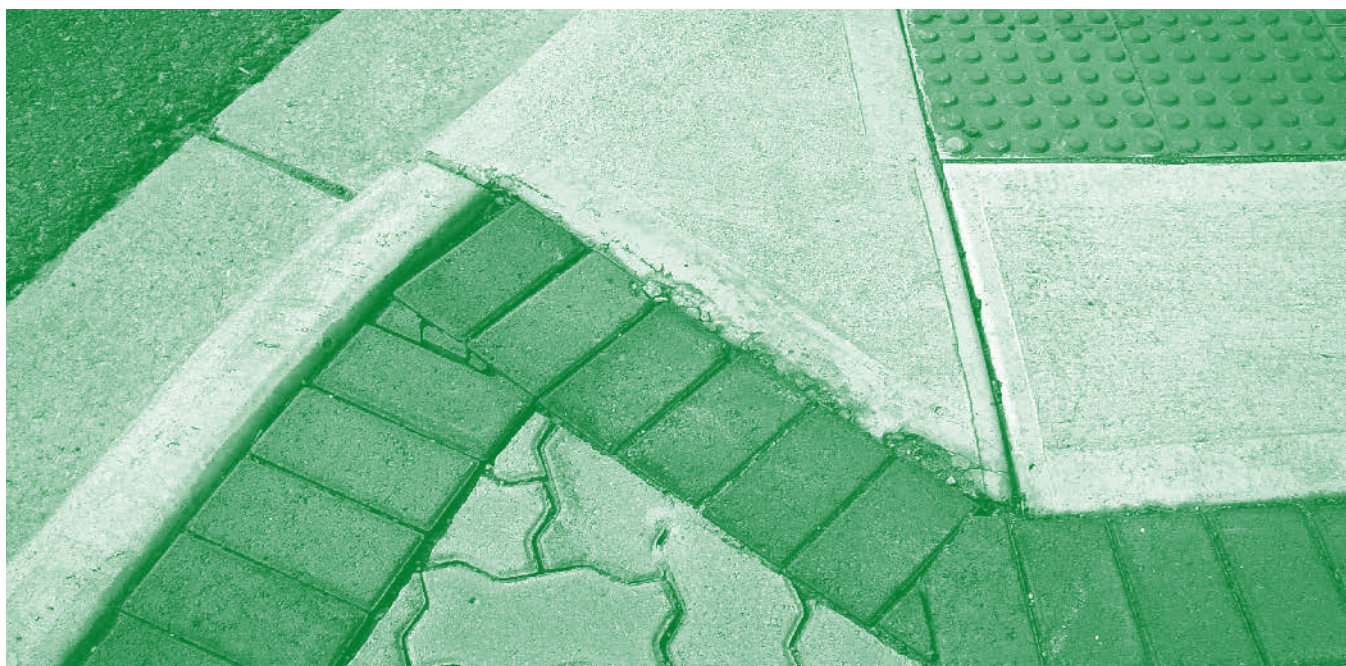
amerika, säger Per-Olof Hedvall. Men det är inte så stor skillnad på dem egentligen. De har mycket fler likheter än skillnader, så jag brukar inte skilja på dem.

Det som hänt under de senaste 30 åren är att diskussionen gått från att handla om huvudsakligen mänskliga faktorer till en diskussion om social inkludering, när det gäller miljön, produkter och tjänster.

FÖR ALLA – INTE FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Universell design är inte ett särperspektiv. Målet är att produkter, tjänster och annat

Foto: iStock/Acerbebel

För det mesta är det inga problem att skapa lösningar som fungerar för alla, som sluttande trottoarkanter och markeringar i trottoaren för synskadade. Allt som behövs är ofta att den som designar tänker efter före.

ska utformas så att så många som möjligt kan använda dem utan speciella lösningar.

– Det är snarast ett förhållningssätt, att det vi skapar i samhället ska kunna användas av så många som möjligt. Alla människor är olika och har olika funktionsuppsättningar. Vi är långa och korta, gamla och unga, kommer från olika kulturer med olika referensramar, vi är friska och sjuka, har olika smak och så vidare. Människor vill också göra olika saker på olika sätt.

Det handlar alltså inte om att designa samhället för personer med funktionsnedsättningar, utan om att *inte* designa det enbart för personer som för tillfället har en normativ uppsättning funktioner.

– Men det här är samtidigt en av de största utmaningarna för Universell design: att inte uppfattas som ett särperspektiv, utan vara en del av det som anses god design.

Det finns redan många exempel i samhället på vad som i praktiken är Universell design: ingångar i marknivå eller med ramper och inte trappor, reglage som inte kräver stor muskelstyrka, ramper istället för trottoarkanter vid övergångsställen, skriftlig information som kompletteras av talad information och tvärtom, skyltar med bra kontrast, böjbara sugrör och fysiska markeringar i trottoaren vid busshållplatser, engreppsblendare i vattenkranar och niggande fordon med ramper.

INTE SÅ BRA SOM VI TROR

Vi vill gärna slå oss för bröstet i Sverige och tycka att vi är bra på tillgänglighetsanpassning. Och till en del är det sant. Det finns många fler länder som inte kommit lika långt som vi än det finns länder som ligger före oss. Men jämfört med länder

klassas numera otillgänglighet som diskriminering. I Sverige ingår inte otillgänglighet som diskrimineringsgrund.

Sverige har avstått från att införa detta i sin diskrimineringslagstiftning, trots kritik från bland annat FN. Regeringen uppmanades av riksdagen i juni 2012 att ”skyndsamt” lämna ett förslag som gör diskriminering genom otillgänglighet olaglig. Nu verkar också ett förslag vara på gång. Även länder som USA, Italien och Indien har sådana lagstiftningar.

LAGSTIFTNING SKULLE GE TYNGD

Per-Olof Hedvall skulle väldigt gärna vilja se en lagstiftning även i Sverige.

– Jag skulle önska att vi vågade ta samma kliv som i Norge, så Universell design blir en integrerad del inom exempelvis transport- och IT-sektorerna. Det görs redan mycket, men då skulle det bli mer konsekvent. Jag tycker också det är spännande, eftersom det ligger ett mångfaldsperspektiv i Universell design. Det handlar verkligen om alla. En del av det vi lägger i utanförskap är också en sorts inklusionsdiskussion.

För att sätta extra tryck på regeringen när det gäller diskussionen om tillgänglighet som diskrimineringsgrund står representanter för funktionshinderrörelsen utanför Rosenbad varje torsdag, och har gjort det i över 1 000 dagar.

KONFERENS I LUND

Den 16–18 juni 2014 går den andra internationella konferensen i Universell design av stapeln i Lund, och Per-Olof Hedvall är en av de huvudansvariga. Det är den

ferensen hamnade där. Bland annat stod fem norska departement bakom konferensen, och den blev en stor framgång.

– Syftet med konferensen är att människor som har ett intresse för Universell design ska få träffas, diskutera och utbyta erfarenheter, säger Per-Olof Hedvall. Det spelar mindre roll vad man kallar det man arbetar med. Vi vill ha med såväl yrkesverksamma arkitekter och industridesigner som politiker, forskare, personer med funktionsnedsättningar och deras företrädare.

På konferensen kommer det att finnas en utställning, en postersession, det kommer att presenteras långa och korta vetenskapliga artiklar och praktiska exempel på universell design, och en rad intressanta inbjudna nyckelföreläsare kommer att tala. Arrangörerna har fått in bidrag från hela världen, från Sri Lanka och Indien till USA, Japan och Europa.

– Mottot är Three days of creativity and diversity. Det är ett tydligt statement att det inte handlar om funktionsnedsättningar. Det ska verkligen bli spännande att höra hur de omsätter dessa tankar till praktik i exempelvis Indien.

”Här är Norge ett föregångsland. De har lagstiftat om Universell design. Så i Norge klassas numera otillgänglighet som diskriminering.”

med samma förutsättningar utmärker vi oss inte särskilt.

– Här är Norge ett föregångsland. De har lagstiftat om Universell design. Så i Norge

andra internationella konferensen, efter UD2012 i Oslo. Den hade 428 deltagare från 35 länder. Redan då bestämdes att nästa konferens skulle hållas i Lund. Eftersom Norge är ett föregångsland på området var det naturligt att den första kon-

Foto: Robert Olsson

Per-Olof Hedvall nås på per-olof.hedvall@certec.lth.se. Du når konferensarrangörerna på ud2014@design.lth.se. Du hittar konferensens webbplats på ud2014.se

En fördom kommer sällan ensam

Fördomar drabbar ofta personer som redan har det dåligt.

Fördomar kan leda till diskriminering.

Därför är det viktigt

att hela tiden motarbeta fördomar.

Det finns olika grunder till att människor är fördomsfulla, och fördomar yttrar sig på olika sätt. Men alla typer av fördomar uttrycks oftare och mer när samhällsklimatet blir tuffare och när man upplever att resurserna blir knappare.

Robin Bergh har i sin avhandling *Prejudiced Personalities Revisited – On the Nature of (Generalized) Prejudice* studerat sambanden mellan människors fördomsfullhet och personlighet. Robin Bergh är forskare i psykologi vid Uppsala universitet.

OLIKA MÄNNISKOR ÄR OLIKA FÖRDOMSFULLA

Robin Berghs resultat pekar på att personligheten är kopplad till vad en person väljer att uttrycka, men inte till spontana associationer.

– Personer som i grunden är vänliga och personer som är öppna för nya intryck är generellt mindre fördomsfulla, konstaterar han.

När det gäller fördomsfullhet skiljer forskarna på åsikter och handlingar som personen är medveten om – kontrollerade fördomar – och automatiska reaktioner som man ofta inte är medveten om. Till den förra kan höra vad man uttrycker för åsikter medan det andra kan vara vem man sätter sig bredvid på bussen. De automatiska reaktionerna är svåra att påverka. Kontrollerade fördomar går att bearbeta. Men personens motivation verkar ha en avgörande betydelse för detta.

– Personer som har en i grunden vänlig personlighet verkar vara mer obekväma med att vara fördomsfulla. Det betyder att de är mer motiverade att arbeta med sina fördomar. Problemet är hur man ger de mest fördomsfulla en motivation, eftersom de i grund är minst intresserade av att arbeta med sina fördomar.

Foto: iStock/MHJ

Personer som har fördomar har det ofta för att de endera strävar efter att dominera andra eller för att de uppfattar världen som en skrämmande plats. Ett samhälle med stor otrygghet eller stora skillnader förstärker dessa karaktärsdrag.

FÖRDOMAR OFTAST MOT STIGMATISERADE GRUPPER

En annan fråga i avhandlingen handlar om kopplingen mellan grupptillhörighet, fördomar och personlighet. En person favoriserar ofta sin egen grupp, men missgynnar inte nödvändigtvis andra grupper. Men eftersom det ofta handlar om nollsummespel, som fördelning av en budget, så kan det i praktiken bli så att de går hand i hand. Men det beror inte nödvändigtvis på ett aktivt intresse att missgynna en grupp.

– När det gäller personlighetseffekter i fördomsfullhet har det funnits ett antagande om att det är tydligt kopplat till just gruppmedlemskap och ett ”vi” mot ”dom”. Men det verkar inte riktigt vara så. De grupper som normalt fördöms är redan stigmatiserade. Det som personlighet tycks förklara är att vissa medvetet nedvärderar grupper som redan är utsatta.

Robin Bergh påpekar också att det vetenskapen kallar fördomar skiljer sig från det som ibland räknas som fördomar i vardagsspråket. Förutfattande meningar och stereotyper drabbar även grupper i maktpositioner och som har hög status, men attityderna ser annorlunda ut.

”De ser världen som ganska grym och som en tävling. Det gäller att hävda sig. Det handlar om att vara herre på täppan.”

– Stereotyper är inte fördomar i vetenskaplig mening. Att se det som att kvinnor är bäst på vårdyrken och män bäst på mekaniska yrken är stereotyper, inte en fördom. En fördom blir det när man anser att förment manliga yrken är mer värda, och att män alltså är viktigare och ska ha högre lön än kvinnor.

FÖRDOMAR LEDER TILL DISKRIMINERING

Fördomar i sig är givetvis inte bra. Men det största problemet är sannolikt att de leder till diskriminering. Men diskriminering är heller inte ett svartvitt begrepp.

Tydlig diskriminering ser vi förhållandevis lätt. Svarta som bara får sitta på vissa platser i bussen och personer med funktionsnedsättning som inte får gifta sig är relativt tydlig diskriminering. Men diskrimineringen kan också innebära att vissa grupper får sämre ekonomiska förutsättningar, kanske för att en annan grupp gynnas.

För handikapporganisationerna kan det betyda att man bör fundera över representationen i organisationerna. För att minska risken att någon grupp särbehandlas kan det finnas en poäng att så många grupper som möjligt har representanter från den egna gruppen. Det pekar också på hur viktigt det är att ha med representanter för gruppen i fråga i forskningen. Därför är strävandena att öka deltagandet från brukare i forskningen helt i linje med vad den psykologiska forskningen pekar på.

RÄDSLÅ OCH DOMINANS

Personer som har mera fördomar har oftast det utifrån en av två utgångspunkter. I den ena kategorin av människor med fördomar återfinns de som strävar efter dominans.

– De ser världen som ganska grym och som en tävling. Det gäller att hävda sig. Det handlar om att vara herre på täppan. De, som ser sig som överlägsna, ser ner på och föraktar de som är underlägsna.

För andra personer så handlar fördomar snarare om rädsla.

– Dessa personer uppfattar världen som ganska skrämmande. De upplever att det samhälle vi lever i står vid avgrundens rand. Då vänder de sig till etablerade auktoriteter, traditionella normer, och attackerar krafter som de upplever som hot mot den etablerade ordningen. Det betyder bland annat att man vill hålla grupper i schack som kan

rubba systemet. Det kallas inom psykologin för right-wing authoritarianism.

Frågan om rädsla och konkurrens är också kopplad till hur nivåer av fördomar går upp och ner. När ekonomin går dåligt eller kriminaliteten ökar så ökar även fördomsfullheten, åtminstone mot vissa grupper.

RUBBA FÖRDOMARNA

Det går relativt fort att skapa en grund för fördomar, men det tar lång tid att arbeta bort dem. Därför är det viktigt att hela tiden arbeta med att se till att förutsättningarna för fördomar inte uppstår.

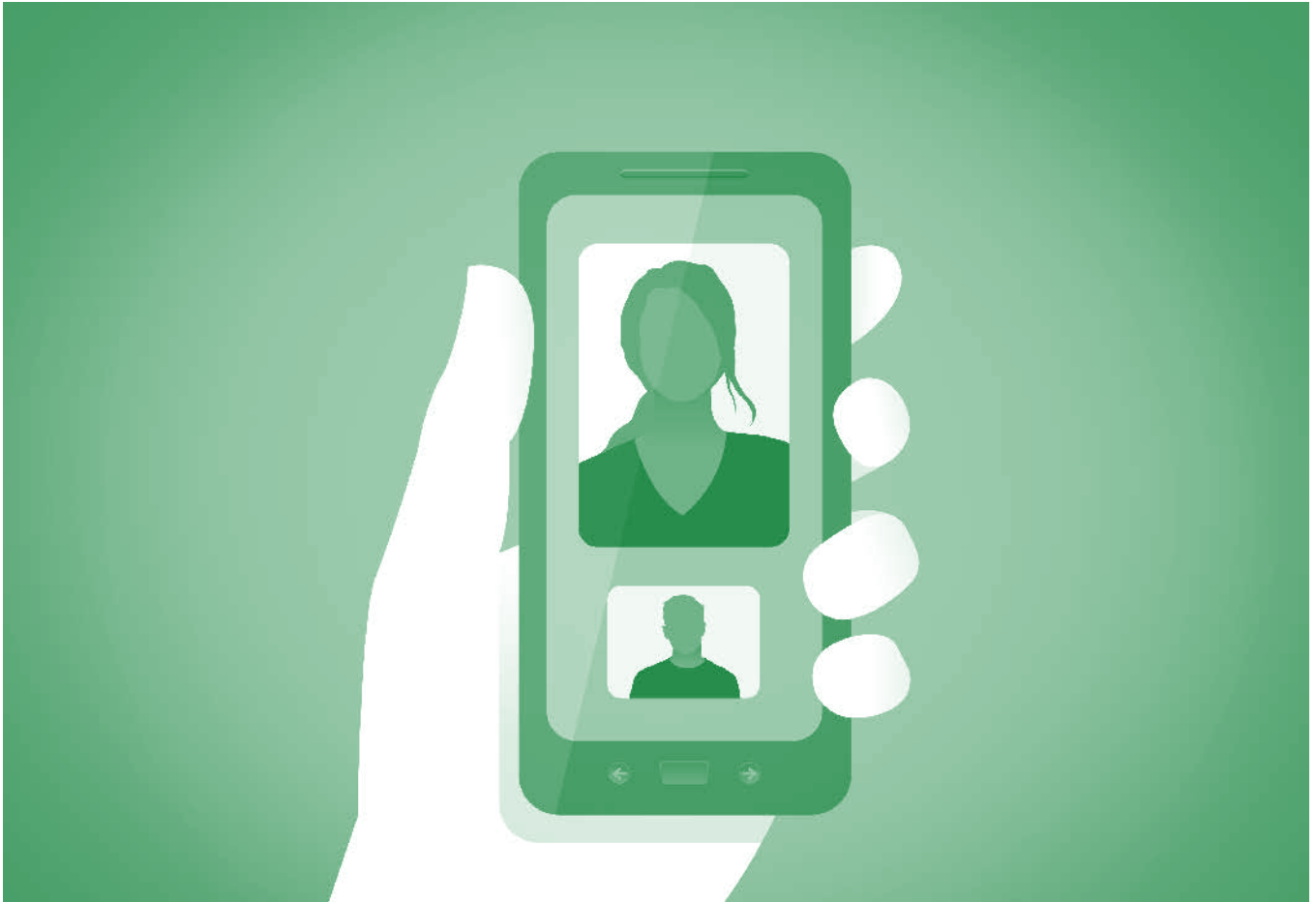
– Det är tydligt att när de sociala normerna går ner så ökar acceptansen för fördomsfulla attityder. Många fördomsfulla ondgör sig över den så kallade politiska korrektheten. Men det är nog inte så dumt att ha lite politisk korrekthet trots allt, även om det kanske är att dra det till sin spets. Historiskt sett när det blivit mindre acceptabelt att uttrycka sig fördomsfullt så har till exempel uttryck av etniska fördomar gått från att kalla etniska minoriteter för korkade och smutsiga till att de inte förtjänar några resurser. Frågan man behöver ställa sig är följande: Vill vi gå tillbaka till ett samhälle där kvinnor kallas obegåvade och invandrare smutsiga?

Ett starkt civilsamhälle med tydliga normer är därför en viktig kugge för att hindra både uppkomsten och spridningen av fördomar.

Foto: Privat

Du når Robin Bergh på Robin.Bergh@psyk.uu.se. Avhandlingen finns att ladda ner på uu.diva-portal.org

Mobiltelefoner är ett område där det finns stort utrymme att designa så den kognitiva tillgängligheten blir bättre. Istället för listor med namn och nummer kan användaren erbjudas möjligheten att trycka på en bild för att ringa upp en bekant.

Kognitiv tillgänglighet ett relativt outforskat område

Elektroniska apparater är ofta svåra att använda.

De som tillverkar elektroniska apparater borde göra dem lättare att använda.

Då skulle alla kunna använda dem.

Frågan om tillgänglighet finns för det allra mesta med när det byggs och byggs om. Men det gäller den fysiska tillgängligheten – ramper istället för trappor, bredare dörrar och bussar som niger. Men den kognitiva tillgängligheten är det betydligt mer si och så med.

Nu har en grupp forskare tagit fram en rapport som beskriver kunskapsläget

inom området kognitiv tillgänglighet, på uppdrag av dyslexiförbundet FMLS och Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning, FUB. Arbetet finansierades av Post- och telestyrelsen, PTS. En av rapportförfattarna var Johan Borg, forskare vid KTH och Lunds universitet samt forskningsansvarig vid företaget Abilia, som utvecklar, tillverkar och säljer

hjälpmedel för personer med funktionsnedsättningar. Övriga rapportförfattare var KTH-professorerna Ann Lantz och Jan Gulliksen.

Mycket kommunikation idag sker elektroniskt. Det sker genom bland annat via internet, e-post, chat och sms. De flesta har tillgång till mobiltelefoner, smarta telefoner, surfplattor eller datorer för elektronisk

kommunikation. Många sociala kontakter idag sker via elektronisk kommunikation. Men det gäller även många kontakter som de flesta är tvungna att ha eller behöver ha för att kunna utföra vissa saker. Det kan handla om bankkontakter, biljettbokningar och olika typer av informationsinhämtning, till exempel från myndigheter.

– Dessa kontakter ställer idag stora krav på den kognitiva förmågan, säger Johan Borg. Vi kan konstatera att det finns väldigt lite publicerad forskning om elektronisk kommunikation och kognitiv tillgänglighet. Vi har exempelvis inte hittat någon vetenskapligt publicerad empirisk studie från Sverige.

Nu betyder inte det att det inte finns något empiriskt underlag överhuvud taget. Men underlaget är lite klen för att dra generella slutsatser från. Så Johan Borg och de andra rapportförfattarna konstaterar att det finns ett stort behov av mer forskning.

VÄLDIGT STOR SPRIDNING PÅ MÅLGRUPPEN

De elektroniska kommunikationssystemen är oftast uppbyggda för personer utan kognitiva funktionsnedsättningar. Det gör att de med sådana nedsättningar ofta har större eller mindre problem att använda dem.

En faktor som komplicerar ytterligare är att ”personer med kognitiv funktionsnedsättning” är en väldigt blandad grupp, som sinsemellan ställer olika krav på den elektroniska tillgängligheten. Kognitiva diagnoser som ADHD, afasi, autism, demens, dyslexi och utvecklingsstörning innebär stora skillnader i bland annat intelligens, språklig och numerisk förmåga, minnesförmåga, och problemlösningsförmåga. Personer med olika psykiska sjukdomar kanske inte har problem att ta till sig information utan stöter på andra problem.

– För dem kan det vara viktigt att exempelvis en webbplats eller en tjänst är utformad så de känner sig trygga med den. Hur gör man det? Det finns det väldigt lite forskning på.

DET FINNS KOGNITIVT TILLGÄNGLIGA TJÄNSTER

Det finns trots allt en del exempel på tillämpningar som är gjorda för att vara

kognitivt tillgängliga. För personer som inte kan eller hinner läsa textrensor på bio eller tv finns det en tjänst under utveckling som strömmar en talad version av textrensan till tittaren. Det finns webbplatser som gör det möjligt att anpassa textstorlek och färgkontraster. Teknikutvecklingen har också mer eller mindre av sig själv erbjudit möjligheter som inte fanns när en del av forskningen Johan Borg gått igenom gjordes.

– Dagens mobiltelefoner kan exempelvis visa bilder av personer man vill ringa. Det gör det mycket enklare för personer som har svårt att ta till sig text, men det marknadsförs inte som ett kognitivt hjälpmedel.

Annars kan det handla om hur en webbsida är strukturerad, hur många element det finns där, att användaren måste göra något i flera steg. Det kan underlätta om knappar på webbsidan berättar vad det är för knappar när man för musen över dem eller trycker på dem. Även valet av färger påverkar.

– Något som förvånar många är att personer med dyslexi föredrar andra färgkombinationer än svart text på en vit bakgrund. Det finns stora individuella skillnader, men i en studie föredrog de flesta brunt på grönt framför svart på vitt.

Men även här kommer Johan Borg tillbaka till att det vetenskapliga underlaget är klen.

– Det var en enstaka liten studie, från Skottland. Påverkar kulturella faktorer? Det skulle behövas mer forskning.

VIKTIGT STANDARDISERINGSARBETE

Många organisationer på området ligger i startgroparna för ett standardiseringsarbete på området. Det var också ett av skälen till att rapporten togs fram. Det arbetet är planerat att starta under året.

– Det har även tidigare funnits en hel del riktlinjer kring kognitiv tillgänglighet som olika organisationer har publicerat. Men dels är många av dem erfarenhetsbaserade, och har alltså ingen solid grund i forskning. Dels är dessa riktlinjer utformade för att passa den grupp organisationen företräder, och olika grupper kan ha väldigt olika behov när det gäller anpassning. Personer med synnedsättning vill ofta ha text med

starkare kontraster, medan forskningen pekar på att en del läser och förstår bättre när det är mindre kontraster. En standardisering ska då ta in alla grupper och kanske exempelvis förespråka flexibla användargränssnitt som kan anpassas efter olika gruppers behov.

STORT BEHOV AV MER FORSKNING

Den publicerade rapporten är populärvetenskaplig. Men parallellt med den publicerar författarna en vetenskaplig artikel, och de hoppas att deras arbete ska leda till mer forskning på området.

– Nu vet vi vad som gjorts, vilka åtgärder som testats och för vem åtgärderna fungerar. Vi vet också vad som inte är gjort och för vilka grupper det saknas kunskap, säger Johan Borg. De större forskningsfinansierarna måste prioritera detta högre, så forskare får en möjlighet att jobba vidare.

Han vill också gärna se ett utökat internationellt samarbete.

– Forskargrupperna som arbetar med den här frågan i de flesta länder är små, och deras resurser är begränsade. Om vi samordnade forskningen över landgränser skulle det underlätta mycket. Då skulle vi kunna utnyttja resurserna effektivare.

Foto: Anna Lindström

Rapportens författare nås på Johan Borg, johan.borg@abilia.se
Ann Lantz, alz@csc.kth.se
Jan Gulliksen, gulliksen@kth.se
Rapporten finns att ladda ner på www.diva-portal.org

Ändringar i beslut skapar otrygghet

Många kommuner följer inte riktigt lagen när de beslutar om att hjälpa någon.

Enligt lagen ska kommunerna inte kunna ändra ett beslut om hjälp.

Men det gör de ändå.

När det gäller beslut där en person tilldelas en förmån från samhället finns det en princip som kallas ”gynnande besluts negativa rättskraft”. Det innebär att när den som gynnas av beslutet väl tar emot beslutet så ska beslutet inte ändras. Ett vanligt sådant beslut är beslut om bygglov. För personer med funktionsnedsättning kan det röra sig om stödinsatser som boende, bostadsstöd, kontaktpersoner och andra stöd i vardagen.

Skälet till att principen finns är att den beslutet gäller ska kunna känna sig trygg. Det är inte rimligt att en person som fått bygglov sedan får det indraget när byggandet är till hälften färdigt. På samma sätt ska personer med funktionsnedsättning kunna känna sig trygga med de stöd de fått beviljat, och inte behöva oroa sig för att ett stöd helt plötsligt tas bort.

KOMMUNERNA VILL HA HANDLINGSFRIHET

Men det är lite så och så med hur kommunerna följer den principen. Det har juristen Therese Bäckman visat i sin avhandling *Gynnande besluts negativa rättskraft och rättssäkerhet – för människor med funktionsnedsättning inom rättsområdena SoL och LSS*, som hon lade fram vid Göteborgs universitet i höstas. Där har hon gått igenom ett stort antal kommunala beslut.

– Principen om gynnande besluts negativa rättskraft och rättssäkerhet är en mycket stark rättsprincip. Men i den faktiska tillämpningen agerar kommunerna aktivt för att göra undantag eller gå runt den. För kommunerna handlar det om handlingsfrihet. De vill ha större möjlighet att kunna styra sina verksamheter, som ofta har en ansträngd ekonomi. Men för personerna

som fått besluten blir det en ovisshet om besluten kommer fortsätta att gälla, säger Therese Bäckman.

Therese Bäckman har exempelvis konstaterat att gynnande beslut ofta är tidsbegränsade. Stödbesluten löper i många fall över ungefär ett år.

– Efter ett år är då kommunen fri att fatta ett annat beslut. Kommuner använder sig även av andra typer av förbehåll för att begränsa sina skyldigheter att stå fast vid beslut.

BÅDE FÖR- OCH NACKDELAR

Hon vill inte nödvändigtvis säga att kommunerna handlar fel.

– Om beslut ska gälla för all framtid får det ganska stora konsekvenser för kommunerna. Så jag kan förstå att de försöker begränsa effekterna av principen.

Tidsbegränsningarna gör också att personerna besluten gäller måste ha regelbunden kontakt med myndigheterna. Det kan vara en fördel, eftersom det ger kommunen löpande möjligheter att följa upp personens behov.

Men hon efterlyser en diskussion om situationen.

– Som det är nu är det mycket en tolkningsfråga när undantag kan ske. Det är inte reglerat. Därför är det i grunden ett rättssäkerhetsproblem. Ytterst handlar det om vilka behov som ska väga tyngst: den enskildes intresse eller kommunernas behov av att kunna styra sina verksamheter.

GÖR GRÄNSDRAGNINGARNA TYDLIGARE!

Därför skulle hon vilja att lagstiftarna funderar över vilka möjligheter kommu-

nerna ska ha att begränsa gynnande beslut, så att det kan finnas tydliga riktlinjer. Hon skulle också önska att de som är föremål för gynnande beslut får bättre information om principen, så de får bättre möjligheter att ta sin sak till en domstol för att bli prövad om de tycker att kommunen handlat fel.

Det kan få stora konsekvenser för den enskilde om hon eller han exempelvis måste byta boende. Idag har högsta förvaltningsdomstolen sagt att det bara är en ändring av verkställigheten och inte beslutet.

– Det vore bra om den här gränsdragningen blev tydligare. När handlar det om en ändring av beslutet, och när är det bara en ändring av verkställigheten? Tycker man från politiskt håll att det är viktigt att personer som får gynnande beslut ska kunna känna sig trygga borde det här området ses över.

Foto: Ylva Benson/Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Du når Therese Bäckman på Therese.Backman@law.gu.se. Avhandlingen finns att köpa på www.jure.se, och finns att låna på de flesta högskolors bibliotek.

Hallå där!

Sven Blomqvist är sjukgymnast som disputerat inom sjukgymnastik med inriktning på anpassad fysisk aktivitet. Han har studerat balansförmågan, fysisk kapacitet och aktivitet hos personer 16–20 år med utvecklingsstörning.

VAD HAR DU SETT NÄR DET GÄLLER UNGA MED UTVECKLINGSSTÖRNING OCH FYSISK AKTIVITET?

Jag har kunnat konstatera att de har sämre balansförmåga, sämre kondition och sämre muskelstyrka än andra jämnåriga. De rör sig mindre än andra jämnåriga, speciellt gäller det kvinnor med utvecklingsstörning.

Vad det här beror på vet man inte riktigt. Här behövs helt klart mer forskning. Men uppväxten spelar nog stor roll. De har svårare att koda av de sociala reglerna i lekar och får därför inte vara med lika mycket. De anses inte platsa i lagsporter. De har färre vänner. Att de exempelvis har sämre balans gör säkert också att de inte lika gärna är fysiskt aktiva. De har också svårare än jämnåriga att se det långsiktiga sambandet mellan fysisk aktivitet och hälsa.

HUR PÅVERKAR DET DERAS ALLMÄNNA HÄLSOLÄGE?

Även här behövs mer forskning. Men forskningen visar att de har mer besvär från muskler och skelett, oftare är överviktiga, har högt blodtryck och hjärtproblem, att de vänder sig till sjukvården oftare och har sämre kondition. Man vet också att personer med utvecklingsstörning generellt äter näringsfattigare kost än övriga befolkningen.

VILKA VÄGAR FINNS FÖR ATT FÖRBÄTTRA SITUATIONEN?

Föräldrarna måste bli informerade om hur viktiga de är för att skapa bra vanor hos sina barn, både vid diagnosen och senare. De vanor som etableras i barn- och ungdomen följer med hela livet. Även skolan är viktig, av samma skäl. Fysisk

aktivitet förbättrar också inläringen, vilket givetvis är viktigt för den här gruppen, eftersom de har nedsatt inlärningsförmåga.

Jag skulle också vilja att idrottsföreningar och andra aktörer som bedriver fysisk aktivitet blev mer öppna mot personer som inte presterar på topp. Idag får de inte plats. Det är klart att det inte är så roligt om man blir särbehandlad hela tiden. Jag skulle vilja att idrottsledare utbildades till att se det här behovet och våga ta emot personer som har en utvecklingsstörning.

Du når Sven Blomqvist på sven.blomqvist@suh.se. Avhandlingen finns att ladda ner på umu.diva-portal.org

↓ ANNONS

Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond

Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond stödjer forskning och utvecklingsarbete kring barn och ungdomar med funktionsnedsättningar. I likhet med tidigare år kommer fonden under 2014 att ge bidrag till forsknings- och utvecklingsprojekt.

Ansökan om projektbidrag ska vara stiftelsen tillhanda senast den 30 april 2014. Observera att ansökningshandlingarna ska inges i fem exemplar (1 original + 4 kopior).

Information och ansökningsblankett kan laddas ned från stiftelsens webbplats eller beställas från stiftelsens kansli.

Stiftelsen Sunnerdahls Handikappfond
Fru Marias väg 17, 125 33 Älvsjö
tfn och fax: 08-749 32 80
email: sunnerdahls_handikappfond@telia.com
webbplats: www.sunnerdahls-handikappfond.se

Norrbacka-Eugeniastiftelsen utlyser medel till forskning

Inom området forskning rörande personer med varaktig fysisk rörelsenedsättning kan anslag sökas till:

- Forskning, som är nyskapande och bedrivs med hög vetenskaplig kvalitet, samt i vissa fall till utvecklingsarbete och försöksverksamhet.
- Forskning som förbättrar situationen för målgruppen barn, ungdomar och vuxna med varaktig fysisk rörelsenedsättning. Tvärvetenskapliga projekt välkomnas särskilt.

Anslag ges endast undantagsvis till grundforskning.

Ansökan ska vara stiftelsen tillhanda senast den 30 april 2014. Information och ansökningsblankett kan hämtas på www.norrbacka-eugenia.se

Avhandling

Ny rehabiliteringsmodell hjälper fler att få arbete

Att arbetet har stor betydelse i de allra flesta människors liv är väl känt. En grupp som dock ofta står utanför arbetsmarknaden är de med långvarig psykisk funktionsnedsättning. Den arbetsrehabilitering som idag erbjuds dessa och personer med andra funktionsnedsättningar består av att stegvis öka personens arbetsförmåga. Denna traditionella modell för arbetsrehabilitering har kritiserats för att effektiviteten är oklar eller dålig och för brister när det gäller samverkan mellan de organisationer som är inblandade i rehabiliteringsarbetet.

En ny modell för arbetsrehabilitering, Individual Placement and Support (IPS), har internationellt empiriskt stöd. Detta sätt att arbeta kännetecknas av att per-

sonerna med funktionsnedsättning istället för att utveckla arbetsförmågan utanför arbetsmarknaden får möjlighet att påverka sin egen rehabilitering, direkt slussas ut i ett arbete och får stöd i att träna sin arbetsförmåga på plats.

Cecilia Areberg har i sin avhandling vid institutionen för hälsa, vård och samhälle, Lunds universitet, jämfört traditionell arbetsrehabilitering med IPS. Drygt 100 personer deltog i den jämförande studien som förutom datainsamling med hjälp av frågeformulär och självskattningsinstrument även omfattade intervjuer med deltagarna. Dessutom samlade forskarna in arbetsrelaterade uppgifter, exempelvis andelen som fick arbete, hur länge det dröjde innan personen fick en anställning,

antal arbetstimmar och arbetsveckor, inkomst och varaktighet i arbetet.

Avhandlingens resultat visade att de personer som genomgick IPS i högre grad fick arbete än de som fick den gängse rehabiliteringsformen. Resultaten visade också att de personer som genomgått IPS fick högre månadsinkomst, arbetade fler timmar och stannade kvar längre i arbete. Dessutom påverkades personernas återhämtning positivt vad gäller ökad livskvalitet, kontakt med samhället och tilltro till den egna förmågan till förändring.

Avhandlingen heter **INDIVIDUAL PLACEMENT AND SUPPORT (IPS) FOR PERSONS WITH SEVERE MENTAL ILLNESS - OUTCOMES OF A RANDOMISED CONTROLLED TRIAL IN SWEDEN**. Den är skriven av **Cecilia Areberg** och kan hämtas från www.lu.se/forskning

Att mäta delaktighet

Personer med en lindrig utvecklingsstörning kan ofta uppleva att de är hindrade att göra det de vill göra i sitt dagliga liv. Det är också vanligt att de lever ett utsatt socialt liv. Att ha en lindrig utvecklingsstörning, det vill säga att den intellektuella nedsättningen är mindre, innebär inte att vardagsproblemen också är lindrigare. Tvärtom kan de problem man upplever vara större än vad de upplevs vara för personer med en måttlig eller grav utvecklingsstörning. Ett bättre liv för personer med lindrig utvecklingsstörning förutsätter att det finns stöd att få, och att det stöd som erbjuds är anpassat till de behov personen har.

För att bedöma vilket stöd en viss person behöver kan man använda begreppen delaktighet och delaktighetsinskränkningar. I den internationella klassifikationen av

funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) används begreppet delaktighet för att beskriva hur personer handlar och fungerar i sina liv.

Patrik Arvidsson har i sin avhandling vid institutionen för hälsovetenskap och medicin, Örebro universitet sökt utveckla och undersöka hur delaktighet enligt ICF hos personer med lindrig utvecklingsstörning kan mätas med hjälp av ett urval av 68 vardagsaktiviteter. Ett stort antal personer i åldrarna 16–40 år har medverkat med självskattningar i de fyra studier som ligger till grund för avhandlingen.

Avhandlingens viktigaste slutsatser är att ett mått på vad en person faktiskt gör inte är tillräckligt för att mäta delaktighet. Det är nödvändigt att lägga till ett mått på hur personen upplever sin egen delaktig-

het i det han eller hon gör. Att förena ett mått på vad personen faktiskt gör med ett mått på hur viktigt han eller hon upplever aktiviteten kan ge ett bra mått på delaktighet. Delaktighet kan alltså mätas genom att använda frågor om hur ofta personen utför en viss aktivitet och hur viktig han eller hon upplever att den aktiviteten är. Avhandlingen visade också att självskattningar är pålitliga. Man kan också låta närstående skatta delaktighet med hjälp av det instrument som prövats, men om man mer närgående vill veta hur en person upplever sina behov är självskattningar att föredra, konstaterar författaren.

Avhandlingen heter **ASSESSMENT OF PARTICIPATION IN PEOPLE WITH A MILD INTELLECTUAL DISABILITY**. Den är skriven av **Patrik Arvidsson** och kan hämtas från www.diva-portal.org

Avhandling

Behandling vid ljudöverkänslighet

Att vara överkänslig mot ljud kan ta sig olika uttryck. Den vanligaste formen är hyperacusis, som innebär att vardagliga ljud upplevs som obehagligt starka, till och med ibland som smärtsamma. Sådana ljud kan vara slammer med bestick, spolande kranar eller prassel med papper. Man uppskattar att mellan två och tre procent av befolkningen har sådana besvär, men man vet inte säkert. En större andel av befolkningen, 6–8 procent, kan vara ljudöverkänsliga i någon grad.

Det är vanligt att personer med denna typ av besvär försöker skydda sig genom att använda öronproppar. De kan också få dem särskilt utskrivna. Forskning har dock visat att en sådan åtgärd istället kan leda

till att personen blir ännu mer känslig för ljud, eftersom hörselsystemet blir känsligare.

Linda Jüris har i sin avhandling vid institutionen för neurovetenskap, psykiatri, Uppsala universitet, prövat behandling med kognitiv beteendeterapi av personer med hyperacusis. Studien omfattade 62 personer i åldrarna 18–61 år, av vilka hälften fick behandling med kognitiv beteendeterapi och hälften inte fick någon behandling alls. Senare fick också den andra gruppen behandling för sina besvär med samma metod.

Resultaten visade att de som fick behandling med kognitiv beteendeterapi blev bättre på alla mått som används för att mäta hyperacusis. Även den grupp som

fick stå på väntelista inför behandling fick liknande resultat när de fått samma behandling som den första gruppen fått.

Kognitiv beteendeterapi innebar i detta sammanhang att personen med ljudöverkänslighet träffade psykolog vid sex tillfällen under två månaders tid. Vid dessa tillfällen fick han eller hon träna på att gradvis och kontrollerat utsätta sig för ljud samt träna avslappning.

Avhandlingen heter **HYPERACUSIS: CLINICAL STUDIES AND EFFECT OF COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY**. Den är skriven av Linda Jüris och kan hämtas från www.diva-portal.org

Läsvärt

Stöd för barns delaktighet

Denna bok handlar om personlig assistans och barns delaktighet i familjeaktiviteter. Den beskriver hur man kan underlätta möjligheter till delaktighet i familjens vardag för barn och ungdomar med omfattande funktionsnedsättningar.

Föräldrar till barn med personlig assistans och deras personliga assistenter har bidragit med sina erfarenheter och funderingar. Boken ger en fördjupning om delaktighet, hur barn lär sig och utveckling i familjen, men innehåller också konkreta

råd och tips om hur man kan göra för att underlätta barns delaktighet. Den är skriven för föräldrar, personliga assistenter, anhöriga och personer som arbetar med barn och ungdomar som har omfattande funktionsnedsättningar.

Boken är ett resultat av ett Arvsfondsprojekt och har genomförts i samarbete med föreningen JAG. Föreningarna FUB (Föreningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning) och RBU (Riksförbundet för rörelsehindrade barn och

ungdomar) har varit stödjande parter tillsammans med Nationellt kompetenscentrum för anhöriga (Nka), som tillkommit under det sista året. Jenny Wilder, Högskolan i Jönköping är huvudförfattare.

Boken heter **JAG ÄR MED!** Den kan beställas från agneta.persson@anoriga.se eller foreningen@jag.se. Boken kan också laddas ned som pdf-fil via www.anoriga.se eller www.jag.se

POSTTIDNING B

Institutionen för folkhälso-
och vårdvetenskap
Box 564, 751 22 Uppsala

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen
med nya adressen på baksidan (ej adressidan)

Kalendern

**Spar pengar och miljö,
läs oss på webben!**

Vill du hellre läsa FORSKNING OM FUNKTIONSHINDER PÅGÅR på
webben, och därmed spara både pengar och miljö? E-posta din
anmälan till cff@cff.uu.se så får du tidningen i PDF-format istället.

2014

MAJ

7–9 Stavanger, Norge

The Stavanger International
Conference on Disability,
Illness and Religion.

Information:

[www.mhs.no/
conference2014](http://www.mhs.no/conference2014)

JUNI

12–14 Linköping, Sverige

10th European Conference
on Psychological Theory and
Research on Intellectual and
Developmental Disabilities.

Information:

www.ecidd2014.se

16–18 Lund, Sverige

International Conference on
Universal Design.

Information:

www.ud2014.se

JULI

14–17 Wien, Österrike

2014 IASSIDD Europe
Regional Congress.

Information:

www.iassid.org

SEPTEMBER

9–11 Lancaster, Storbritannien

Disability Studies

Conference.

Information:

[www.lancaster.ac.uk/
disabilityconference](http://www.lancaster.ac.uk/disabilityconference)

OKTOBER

2–4 Lille, Frankrike

EACME Annual Conference

Frailty, vulnerability and

social participation

Ethical, Social and Political

Challenges for an Inclusive

Society.

Information:

www.eacme2014.org

2015

MAJ

6–8 Bergen, Norge

NNDR 13th

Research Conference.

Information:

nndr.no/conferences

Nästa nummer ...

... av Forskning om funktionshinder
pågår kommer vecka 22.

Manusstopp den 25 april 2014.

UPPSALA
UNIVERSITET

Forskning om funktionshinder pågår är utgiven av
Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala
universitet. Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap,
Box 564, 751 22 Uppsala.

Ansvarig utgivare Päivi Adolfsson, tel. 018-471 64 45,
paivi.adolfsson@cff.uu.se

Redaktör Lennart Köhler, tel. 018-56 12 03,
lennart.kohler@ordvet.se
Karin Sonnander, tel. 018-471 61 69,
karin.sonnander@pubcare.uu.se

Tidningsärenden Centrum för forskning om
funktionshinder, 018-471 64 45, cff@cff.uu.se

Grafisk produktion Matador kommunikation, Uppsala.

Omslagsfoto iStock/davejkahn.

Tryck Ruter AB.

Tidningen ges ut fyra gånger om året.

På Centrum för forskning om funktionshinderns hemsida
kan man hitta alla tidigare nummer av tidningen:
www.cff.uu.se/Tidskrift/

ISSN 1103-1956